

Aleksandar Krel*Etnografski institut SANU*

sasa.krel@gmail.com

Jadranka Đorđević Crnobrnja*Etnografski institut SANU*

jadranka.djordjevic@ei.sanu.ac.rs

***Sendviči sa šunkom i narendanim kačkavaljem,
Vita sok i muzika sa gramofonskih ploča:
proslave dečijih rođendana u Beogradu
u vreme socijalizma****

Apstrakt: U radu prezentujemo rezultate istraživanja društvene i kulturne prakse proslavljanja dečijih rođendana u Beogradu. Dečije rođendane posmatramo kao socijalni i kulturni konstrukt čije su funkcije razvijane i modifikovane u skladu sa društvenim i kulturnim značenjima. Naše istraživanje ovog kulturnog i društvenog fenomena zasniva se na analizi i interpretaciji narativa sagovornika. Hronološki okvir u kome posmatramo praksu proslavljanja dečijih rođendana jeste period od 1945. do 1991. godine, odnosno period socijalističkog društvenog uređenja. S obzirom na to da je najveći broj naših sagovornika govorio o načinu proslavljanja dečijih rođendana sedamdesetih i osamdesetih godina 20. veka, odnosno u vreme svog detinjstva, fokus istraživanja usmeren je na pomenuti period. Reč je o društvenoj i kulturnoj praksi koja je u jugoslovenskom i srpskom socijalističkom društvu imala višestruku funkciju: poslužila je kao supstitut religijskim običajima u vezi sa krštenjem i rođenjem dece; vršena je homogenizacija porodične i srodničke strukture; njome je ispoljavana ljubav roditelja prema deci; uporedo sa transformacijom potrošačkog društva postala je instrument pomoću kojeg se kreirala i učvršćivala kompleksna mreža društvenih odnosa i široj društvenoj sredini upućivala se poruka o stepenu ekonomske i društvene moći njenih organizatora.

Ključne reči: dečiji rođendani, socijalizam, potrošačko društvo, Beograd, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, Republika Srbija

* Rad predstavlja zajednički rezultat istraživanja Jadranske Đorđević Crnobrnje i Aleksandra Krela u Etnografskom institutu SANU, finansiranog od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS na osnovu Ugovora o realizaciji i finansiranju naučnoistraživačkog rada NIO u 2021. godini broj: 451-03-9/2021-14/200173. od 05.02.2021.

Uvodni deo

U ovom radu bavimo se analizom kulturne i društvene prakse proslave dečijih rođendana u Beogradu, glavnom gradu nekadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ). Reč je o socijalnom i kulturnom fenomenu koji je usko povezan sa detinjstvom velikog broja dece koja su odrastala u socijalističkom jugoslovenskom društvu. Budući da pripadamo generacijama koje su odrastale u tom periodu, rođendanske proslave jedan su od sinonima za naše detinjstvo. Sendviči sa šunkom (ili nekim sličnim suhomesnatim proizvodom) preko kojih je narendan kačkavalj, negazirani sokovi i muzika sa gramofonskih ploča, bili su neizostavni deo rođendanskih proslava u vreme našeg detinjstva.¹¹ Sa radošću se sećamo proslava svojih rođendana, posebno osećanja uzbudjenja koje su donosili dani u kojima su završavane njihove pripreme i neizmerne radosti koju su nam toga dana u naša dečija srca unosile prisutne zvanice, darujući nas različitim poklonima. Uprkos činjenici da su se one odvijale u dva grada (Beogradu i Ptuju), smeštena u dve različite konstitutivne republike (Socijalističkoj Republici Srbiji i Socijalističkoj Republici Sloveniji), u to vreme zajedničke države (SFRJ), način njihovog izvođenja skoro da se uopšte nije razlikovao.

Od našeg detinjstva do današnjih dana proteklo je više od četiri decenije. Za to vreme, vior građanskog rata odneo je nekadašnju zajedničku državu (SFRJ), čije su mesto na istorijskoj sceni nasledili novi državni subjekti, nastali međunarodnim priznanjem njenih nekadašnjih konstitutivnih republika. Njihova društva su, kao što je to bio slučaj i sa ostalim državama bivšeg Istočnog bloka, prošla kroz period društvene transformacije koji u praktičnom smislu znači „prelazak sa planske u liberalnu tržišnu ekonomiju“ (Erdei 2012, 99) Srpsko društvo, koje je bilo suočeno sa složenom međunarodnom političkom situacijom u poslednjoj deceniji 20. veka i prvoj deceniji novog milenijuma, takođe je prošlo kroz sličan proces. Njegov rezultat ogledao se u potpunom odbacivanju socijalističkog modela društvenog uređenja i njegovom zamenom konceptom koji se zasniva na principima neoliberalnog kapitalizma. Iako je ova promena uslovlila transformaciju ekonomskih i političkih odnosa u srpskom društvu, ona nije u njemu prouzrokovala nestanak kulturne i društvene prakse proslave dečijih rođendana. Naprotiv, proslava dečijih rođendana nalazi se u potpunom skladu sa novom ideološkom i ekonomskom društvenom matricom koja nalaže da svi društveni procesi budu podređeni i/ili da se nalaze u funkciji povećanja potrošnje robe široke potrošnje i ostvarivanja profita. Zbog toga, ova društvena i kulturna praksa u Republici Srbiji opstaje i u postsocijalističkom periodu jer je svojim sadržajem bila kadra da odgovori potrebama stanovništva oblikovanim

¹¹ Prvi deo naslova ovog rada predstavlja deo narativa jednog našeg sagovornika (narativ je prezentovan u delu rada u kojem analiziramo empirijsku građu).

u skladu sa kulturnim preferencijama i životnim stilovima karakterističnim za neoliberalno društvo (Krel i Đorđević Crnobrnja 2017, 64–65).

Prisustvujući dečijim rođendanskim proslavama koje donose radost „nekim novim klincima“ koji odrastaju u postsocijalističkom srpskom društvu, uočili smo da se one u izvesnom pogledu razlikuju od onih iz našeg detinjstva. Upoređujući njihove glavne karakteristike (način zabave, mesto njihovog održavanja, broja i strukturu zvanica koje im prisustvuju, poklone kojima je darivan slavljenik i sl.) uočili smo izvesne modifikacije u odnosu na proslave iz vremena socijalizma i konstatovali smo da je proces njihove transformacije započeo još devedesetih godina 20. veka, da bi se u intenzivnijem obliku nastavio u prvim decenijama 21. veka (Krel i Đorđević Crnobrnja 2017, 64–65). Motivaciju za bavljenje ovom temom dodatno su pojačali rezultati istraživanja proslava dečijih rođendana na području Priboja i Bajine Bašte koje su, početkom 80-ih godina 20. veka, sprovele Mirosalava Malešević i Dobrila Bratić, saradnica Etnografskog instituta SANU. One su svojim koautorskim naučnim radom ovaj oblik društvene i kulturne prakse uvele u spektar tema kojima su se domaći etnolozi i antropolozi bavili (Malešević i Bratić 1983). Njihov pionirski rad za nas je predstavljao značajan izvor saznanja o teorijskom i metodološkom okviru njihovog istraživanja, empirijskom materijalu čija analiza i interpretacija čini centralni deo njihove studije, kao i o društvenom, političkom, ekonomskom i kulturnom kontekstu koji je oblikovao tadašnje proslave dečijih rođendana na tom prostoru.

Za razliku od naših prethodnica, odlučili smo se da svoje istraživanje proslava dečijih rođendana u periodu socijalističkog društvenog uređenja bude vezano za Beograd, tadašnji glavni grad SFRJ, koji je ujedno predstavljao i administrativni centar Socijalističke Republike Srbije. Naše opredeljenje bazirano je na činjenici da je ova tema još uvek nedovoljno zastupljena u istraživanjima domaćih etnologa i antropologa. Empirijski material (narativi) prikupljali smo putem razgovora sa sagovornicima, koristeći polustrukturisani upitnik otvorenog tipa (up. Vučinić Nešković 2013, 139–142). Terensko istraživanje smo obavljali u Beogradu 2017. i 2018. godine. Razgovore sa sagovornicima najčešće smo vodili izvan njihovog privatnog okruženja. Razgovore smo snimali diktafonom. To nam je pomoglo da materijal koji smo snimili koristimo u što vernijem obliku prilikom analize i interpretacije, kao i njihovog navođenja u radu. U ovom radu prezentujemo samo mali deo obimne empirijske građe prikupljene tokom terenskog istraživanja koje još uvek nije okončano. Ovom prilikom smo predstavili i interpretirali iskaze svojih sagovornika, prikupljene u početnim fazama terenskog istraživanja (koji se primarno odnose na proslave dečijih rođendana sedamdesetih i osamdesetih godina 20. veka), a za koje smo smatrali da odgovaraju potrebama rada. Takođe, planirali smo da ih u znatno većem obimu analiziramo i interpretiramo u monografiji koja će obuhvatiti čitav skup tema koje

se odnose na detinjstvo i odrastanje u Beogradu u periodu socijalizma. Tokom razgovora, podsticali smo sagovornike da se aktivno uključe u njegov tok i da u njemu slobodno iznesu svoje sugestije, pitanja i/ili komentare koji se odnose na temu o kojoj s njima razgovaramo. Zbog toga su razgovori bili otvoreni za digresije sagovornika, čime smo formirali njihov komunikativni kontekst (Ilić 2010, 131). Imajući u vidu činjenicu da smo istraživali načine na koje su se proslave dečijih rođendana odvijale u drugoj polovini 20. veka, kao i okolnost da je ova tema veoma skromno obrađena u domaćoj naučnoj literaturi, bili smo primorani da narativima sagovornika pristupimo kao relevantnom, a u izvesnim slučajevima i jedinom, izvoru empirijskih podataka. S obzirom na to da posve je razumljivo da je težište našeg istraživanja usmereno na diskurs sagovornika, u radu primenjujemo analizu diskursa prilagođenu etnografskom istraživanju (up. Zlatanović 2018, 29–33). Svesni na to da „je diskurs analiza izuzetno popularna u humanističkim naukama a [da su] studije diskursa u ekspanziji“, kao i da „ne postoji naučni konsenzus u tome šta je zapravo, ili šta je sve – diskurs“ (Ilić 2010, 24), opredelili smo se da pojmom diskursa označavamo „kontekstualizovanu upotrebu jezika, bilo u pisanoj, bilo u usmenoj formi“ (Ilić 2010, 100). Takođe, smatramo da narativi sagovornika predstavljaju „retorički iskaz“ (Antonijević 2013, 45) i da pripadaju uglavnom tzv. „epizodnoj memoriji“ (Antonijević 2013, 29). Prema tome, empirijski material koji se odnosi na proslave dečijih rođendana u Beogradu u periodu socijalizma jeste verbalnog karaktera, a mi ga obrađujemo analizom diskursa prilagođenoj potrebama etnografskog istraživanja. U toku istraživanja, obavili smo razgovore sa blizu 50 sagovornika čija se starosna struktura razlikuje. Među njima je najviše onih koji su rođeni krajem 60-tih i početkom 70-tih godina 20. veka, tako da dominiraju narativi koji se odnose na vremenski period u kome su organizovane rođendanske proslave tokom sedamdesetih i osamdesetih godina 20. veka. Obrazovna struktura takođe je neujednačena. Većina naših sagovornika ima završenu srednju školu ili je fakultetski obrazovana, dok veoma mali deo poseduje samo osnovno obrazovanje. Kada je reč o rodnoj strukturi, ona je prilično ujednačena – među našim sagovornicima skoro je potpuno jednak broj muškaraca i žena.

U analizi i interpretaciji rezultata koristili smo i određene teorijske pristupe koji se odnose na potrošačku kulturu u socijalizmu (Velimirović 2008; Erdei 2012; Duda 2013; Dimitrijević 2016).

Dečiji rođendani u Beogradu pre Drugog svetskog rata

Proslavljane dečijih rođendana u Republici Srbiji u trenutku u kome pišemo ovaj rad (druga decenija 21. veka) predstavlja veoma značajan i rasprostranjen vid porodičnog praznika, a njegova popularizacija evidentna je od polovine 20.

veka. Pre tog perioda, u srpskom društvu u kome su godišnje ritualne prakse vekovima oblikovane u skladu sa dominantniom pravoslavnim hrišćanskim učenjem i (julijanskim) crkvenim kalendarom praznovao se određeni dan kada je novorođeni član zajednice, prema imenoslovu svetih, poneo svoje kršteno ime – imendan. Ovaj porodični praznik se od 18. veka javlja među Srbima naseljenim na teritoriji Habsburške monarhije, a njegovom prihvatanju i širenju doprineli su pripadnici cincarske etničke grupe koji su ga slavili umesto krsne slave, kao i činjenica da je Srpska pravoslavna crkva obeležavala imendane habsburškog cara i carice (Timotijević 2006, 542–543). Uporedo sa tim, među Srbima u Austrijskoj carevini pratimo prihvatanje proslavljanja rođendana, ili dana rođenija, čemu je posebno doprinela činjenica da je i pravoslavna crkva bila u obavezi da, svake godine, svečano obeleži dan rođenija austrijskog cara (Timotijević 2006, 542–543). Preciznih podataka o prvim proslavama dečijih rođendana u Kraljevini Srbiji i njenoj prestonici, Beogradu, nema. Može se pretpostaviti da su one u nju importovane iz Austrougarske posredstvom tesnih privrednih i kulturnih veza koje su postojale među ovim monarhijama krajem 19. i početkom 20. veka. Međutim, i pored toga, proslave dečijih rođendana nisu u većem obimu bile prisutne u Beogradu sve do perioda između Prvog i Drugog svetskog rata. Tada su, pre svega, zahvaljujući snažnom kulturnom uticaju koji su Nemačka i Velika Britanija ostvarile na beogradsku elitu (v. Gašić 2005), u našem glavnom gradu rođendanske proslave postajale prisutnije.

Dečiji rođendani u Beogradu: period ranog socijalizma

Drugi svetski rat na teritoriji Kraljevine Jugoslavije počeo je 6.4.1941. godine agresijom koju su na nju izvele vojne jedinice Trećeg Rajha i njegovih saveznika. Jugoslovenska vojska je poražena u kratkotrajnom ratu, a njena celokupna teritorija je okupirana. Ubrzo je podignut oružani ustanak antifašističkog karaktera koji je označio početak borbe protiv stranog okupatora i njihovih domaćih saveznika. Oružane snage Narodnooslobodilačkog pokreta (Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda) imale su za cilj da, uporedo sa borbom za oslobodjenje zemlje, sprovedu socijalističku revoluciju i da, nakon njegovog proterivanja, uspostave socijalističko društveno uređene. Njihova pobeda i okončanje Drugog svetskog rata (1945) stanovnicima Jugoslavije, pored oslobođenja od okupatora i željno očekivane slobode, donosi i promenu političkog sistema.

Po uspostavljanju socijalističkog društvenog uređenja (socijalizma), dolazi do korenitih društvenih, ekonomskih, političkih i kulturnih promena koje su se u jugoslovenskom društvu kontinuirano odvijale tokom čitave druge polovine prošlog veka. Političkim programom vladajuće Komunističke partije Jugosla-

vije (od 1952. godine Savez komunista Jugoslavije) osmišljena je reforma kojom su obuhvaćeni svi segmenti jugoslovenskog društva. Ona je oblikovala i obrazovni sistem koji je, zajedno sa društveno-političkim organizacijama koje okupljaju decu i omladinu, stavljen u funkciju vaspitanja dece u skladu sa potrebama socijalističkog društva sa ciljem formiranja „novog socijalističkog čoveka“ (Duda 2013, 77). Socijalističko društvo karakteriše „opšta društvena briga o deci“, a u vaspitanju su, pored školskih aktivnosti, korišćene i vannastavne aktivnosti (Duda 2013, 77). Ovakva intencija jugoslovenskog socijalističkog društva odrazila se i na način proslave dečijih rođendana koji počinju da gube epitet elitističke privilegije i postepeno poprimaju masovniji karakter (Malešević i Bratić 1983, 87). Naime, u proslavi dečijih rođendana lideri Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) prepoznali su sekularni ritual koji je uspešno mogao da posluži kao supstitut za porodične svečanosti religioznog karaktera u vezi s rođenjem deteta (babine i krštenje). Zbog toga se ovaj sekularni ritual našao u službi snažne antireligiozne kampanje koju su vodile vladajuće strukture sa ciljem sekularizacije države (Malešević i Bratić 1983, 88–91), čime je stekao status društveno poželjnog oblika kulturne i društvene prakse. Upravo iz tog razloga su sve državne ustanove (obdaništa, osnovne škole, srednje zanatske i/ili tehničke škole), koje su se bavile vaspitanjem i obrazovanjem dece i omladine, kao i društveno-političke organizacije oko kojih su deca i omladina bile okupljane, na različite načine podržale ovaj vid društvene prakse, a u nekim slučajevima su se proslave odvijale u njihovim prostorijama. Posredstvom profesionalne brige vaspitača, učitelja, profesora i psihologa sprovedena je na taj način društvena kontrola, odnosno institucionalizacija ovog oblika društvene i kulturne prakse, čime je u jugoslovenskom socijalističkom društvu došlo do njegove popularizacije.

Istražujući proslave dečijih rođendana u Priboju i Bajinoj Bašti, Miroslava Malešević i Dobrila Bratić svojom empiriskom građom potvrđuju da su, neposredno nakon okončanja Drugog svetskog rata, ključnu ulogu u širenju ovog vida društvene i kulturne prakse kao „potpuno novog običaja“ (Malešević i Bratić 1983, 88) u seoskoj sredini imali „članovi Partije i svi oni koji su prestali da slave slavu i druge religijske praznike“ (Malešević i Bratić 1983, 88), a on je u početku bio prihvaćen „u porodicama boraca iz rata ili aktivista posleratne izgradnje“ (Malešević i Bratić 1983, 88). Širenje i prihvatanje društvene i kulturne prakse proslava dečijih rođendana odvijalo se podjednako u gradskim i seoskim sredinama 50-tih godina, kao nastojanje pojedinaca „da se prilagode zahtevima ideološke klime vremena“ (Malešević i Bratić 1983, 89). Njihovoj popularizaciji doprinela je činjenica da su one predstavljale adekvatan odgovor na „ukidanje tradicionalnih verskih svetkovina“ (Malešević i Bratić 1983, 89) koje je „dovelo do osiromašenja društvenog porodičnog života“ (Malešević i Bratić 1983, 89). One su predstavljale priliku da se „održi kontinuitet onih društvenih veza koje

su se ostvarivale preko porodičnih okupljanja“ (Malešević i Bratić 1983, 89) budući da su se na jednom mestu okupljali članovi užeg porodičnog kruga, kumovi, najbliži prijatelji i komšije. Naglašena uloga njenih pojedinih učesnika, posebno najstarijih srodnika po muškoj (očevoj) liniji (deda i baba), kojima je najčešće pripala čast da zdravicom upućenom slavljenuku označe njen početak, u skladu je sa tada i danas još uvek prisutnom organizacijom mreže srodničkih odnosa prema patrilinearnom principu i patricentrično orijentisanim društvenim sistemom (Malešević i Bratić 1983, 91–92; Đorđević 2000, 37–48). Opisujući način njihovog proslavljanja u to vreme, Maleševićeva i Bratićeva konstatuju da se neizostavno proslavljao prvi rođendan deteta, kao i da su samo imućnije porodice bile u prilici da organizuju proslave i ostalih dečijih rođendana. Proslave su se odvijale u užem porodičnom krugu, uz skromno posluž enje i poklone koji su imali više simboličku nego izrazitu materijalnu vrednost, što se tumači kao posledica „opšte oskudice“ (Malešević i Bratić 1983, 88).

Njihova zapažanja mogu se uopštiti na dečije rođendanske proslave koje su se u prvoj posleratnoj deceniji odvijale u čitavoj socijalističkoj Jugoslaviji, s tom razlikom što su one u glavnom gradu već bile praktikovane i pre Drugog svetskog rata, doduše u manjem obimu. U to vreme, jugoslovenska ekonomija bila je u izuzetno teškom stanju, prouzrokovanom ratnim razaranjima i okupacijom. Njen napredak je dodatno otežan sukobom jugoslovenskog političkog rukovodstva i Informbiroa 1948. godine, zbog čega se jugoslovenski politički vrh obratio za političku, ekonomsku i vojnu pomoć Sjedinjenim Američkim Državama.

Svakodnevni život stanovništva u Beogradu, takođe je pratila izražena materijalna oskudica što se odrazilo i na način organizovanja dečijih rođendanskih proslava u njemu. Slavljenicima su uglavnom poklanjani odeća, obuća i knjige. U to vreme, igračke i slatkiši su na domaćem tržištu još uvek predstavljali deficitarnu robu. Prisećajući se načina proslave svojih rođendana iz tog perioda naši sagovornici ih opisuju na sledeći način:

„Ma, kakve igračke. One su bile retkost. Mogli smo samo da ih sanjamo. Prvi kožni fudbal sam dobio od tetke, balerine, kada se vratila s gostovanja u Švajcarskoj. To je bila pedeset i neka... možda 1954. godina. Čuvao sam ga kao oči u glavi. Nismo ni igrali fudbal sa njim, nego s krpenjačom.“ (m, 1940. Beograd)

„Za rođendan smo dobijali garderobu. Sestra i ja bluze, suknje, a brat košulje, pantalone. Zavisi šta nam je bilo potrebno. Knjige smo dobijali kada smo naučili da čitamo. Igračke smo retko dobijali. Jednostavno, bilo ih je malo u prodavnicama. Bile su skupe. Nama ih je tata pravio od drveta i krpica. Prva prava igračka koju smo dobili bio je crveni slon od drveta. Bio je prelep. I danas ga se sećam. Od slatkiša dobijali smo bombone, svilene. Nisi mogao da ih jedeš svakog dana, kao danas. Dobiješ ih za rođendan, Božić, Uskrs.“ (ž, 1943. Beograd)

Iz ovih narativa može da se zaključi da je način proslave dečijih rođendana u ranim posleratnim godinama bio determinisan ekonomskim (ne)prilikama u

zemlji, kao i da je bio „usklađen“ sa normativnom državnom ideologijom toga doba. Pokloni kojima se daruju slavljenici poseduju relativno malu ekonomsku vrednost i/ili poseduju utilitarni karakter, ne samo zbog niskog životnog standarda stanovištva. Potrošnja se u tom periodu doživljavala kao pojava svojstvena kapitalističkim društvima (i kao recidiv buržoaskih navika stanovištva iz perioda kapitalizma), što je određuje kao praksu suprotnu socijalističkim društvenim vrednostima i kao potencijalnu opasnost po socijalistički društveni poredak (Erdei 2012, 66). U to vreme, „nekomercijalnost je osnovni princip organizovanja društvenih događaja“ (Erdei 2012, 66), a „egalitarizam i skromnost su poželjne društvene vrednosti“ (Marković 1996, 302) koje se njima afirmišu. Društveni događaji koji su svojim sadržajem na bilo koji način odstupali od takvog modela, našli su se pod udarom oštre društvene kritike.

Dečiji rođendani u Beogradu sedamdesetih i osamdesetih godina 20. veka

Naveli smo da je sukob jugoslovenskog političkog rukovodstva sa Informbiroom 1948. godine doveo je do promene kursa jugoslovenske spoljne politike usmeravajući FNRJ ka Sjedinjenim Američkim Državama. Posledice promene njene spoljnopolitičke orijentacije ubrzo su postale vidljive i u sferi njene ekonomije jer je, donošenjem ekonomskih mera 1951. godine, njena privreda „delimično odbacila plansku ekonomiju sovjetskog tipa i sve više insistirala na slobodnom formiranju cena“ (Dimitrijević 2016, 30) čime su stvoreni preduslovi za postepenu liberalizaciju jugoslovenskog tržišta (Dimitrijević 2016, 30). Za razliku od ranog perioda socijalizma u kome je vršena „egalitarna redistribucija eventualnih viškova“ a potrošnja smatrana potencijalnom ideološkom pretnjom socijalističkom poretku (Erdei 2012, 64), nastupila je nova etapa u njegovoj izgradnji na prostoru FNRJ. Ona počinje na samom kraju 1950-tih, kada je razvoj ekonomskih odnosa omogućio akumulaciju viška novca koji se mogao koristiti za ličnu potrošnju, čime je označen početak formiranja potrošačkog društva u Jugoslaviji (Dimitrijević 2016, 64; Duda 2005, 57–37; Duda 2010, 111–205). Zbog toga se varijetet „jugoslovenskog socijalizma“ znatno razlikovao od tipa koji je bio razvijen u ostalim socijalističkim državama Istočnog bloka (uključujući i SSSR) jer je (pre)oblikovan u uslovima Hladnog rata i podržan velikim novčanim kreditima dobijenim iz Sjedinjenih Američkih Država. Na taj način, stvoreni su ekonomski preduslovi da u jugoslovenskom društvu dođe do „procesa smanjivanja ideoloških razlika sa Zapadnim zemljama“ (Erdei 2012, 64–65), i učinilo ga je prijemčivim za kulturne uticaje koji su dolazili iz SAD-a i država iz Zapadne Evrope (Dimitrijević 2016, 47).

Do značajnog porasta životnog standarda jugoslovenskog stanovništva dolazi 60-tih godina, a on se ogleda u porastu proizvodnje industrijskih proizvoda

(obuće, odeće, električnih uređaja za domaćinstvo, radio i TV prijemnika, automobila itd.) i njihovoj masovnoj potrošnji (Zindhauzen 2008, 389). U ovakvim okolnostima, u Jugoslaviji se razvijaju i učvršćuju potrošačke navike stanovništva i kreiraju se životni stilovi karakteristični za društva u kojima dominira oblik privrede usmeren na masovnu potrošnju industrijskih proizvoda. Međutim, uprkos nesumnjivom rastu proizvodnje u FNRJ, njome nisu u potpunosti zadovoljene potrebe stanovništva za sve različitim vrstama robe, posebno one boljeg kvaliteta (Erdei 2012, 69–70).

Autorke Malešević i Bratić, u svom istraživanju društvene i kulturne prakse proslavljanja dečijih rođendana u Srbiji, zapažaju modifikacije u načinu njihove proslave i konstatuju da su one rezultat korenite političke, ekonomske i kulturne transformacije jugoslovenskog društva koja se odvijala u drugoj polovini 20. veka. Broj zvanica je u neprekidnom porastu u čitavoj drugoj polovini 20. veka: evidentno je da se među njima nalazi sve veći broj prijatelja, komšija i kolega, odnosno članova šireg društvenog kruga. Ovakva pojava može se protumačiti činjenicom da je baš u tom periodu došlo do formiranja potrošačkih navika stanovništva i promene u srodničkoj strukturi porodice, odnosno da je bio izražen proces nuklearizacije porodice koji se ogledao u redukciji broja njenih članova (Malešević i Bratić 1983, 95). Roditelji i deca, postavljeni u granice nuklearnih porodica (Đorđević 2001), koriste rođendanske proslave kao priliku da okupe svoje rođake (koji su ostali u seoskim sredinama i/ili one doseljene u gradske sredine) i da, putem njihovog praktikovanja, održe i/ili učvrste svoju vezu sa njima (Đorđević 2000, 37–48). Ovakav slučaj je čest u industrijskim, administrativnim i univerzitetskim centrima, u kojima se u potrazi za zaposlenjem i/ili zbog školovanja, u većem broju naselilo stanovništvo iz seoskih područja nakon okončanja Drugog svetskog rata (Malešević i Bratić 1983, 89). Osim toga, na rođendanskim proslavama prisustvuju deca iz predškolskih ili školskih kolektiva čiji je slavljenik član, kao i deca iz komšiluka sa kojima on najviše vremena provodi u igri i druženju.

Sećajući se svojih rođendanskih proslava, održanih u Beogradu 70-ih godina 20. veka, naša sagovornica sledećim rečima potvrđuje prisustvo većeg broja zvanica na njima:

„Dolazilo je dosta gostiju na moje rođendane. Među njima je bilo dosta rodbine, ali i prijatelja naših roditelja, jer su se oni dosta družili. Svi su dolazili sa decom, i rođaci i prijatelji. Nikada nije bilo manje od desetero dece, na njima.“ (ž, 1966. Beograd)

Drugi sagovornik takođe potvrđuje veliki broj zvanica koje su prisustvovalе njegovim rođendanskim proslavama:

„Moj otac je imao sestru i dva brata, a majka brata i sestru. Kada svi oni dođu sa muževima, ženama i decom, puna je kuća gostiju. Roditeljima i rodbini je bilo najvažnije da se proslavljaju dečiji rođendani.“ (m, 1971, Beograd)

Sledeći sagovornik navodi da se njegov rođendan proslavljao čak tri dana:

„Moj rođendan proslavljali smo tri dana za redom. Prvi dan su dolazili rođaci sa decom. Drugi dan prijatelji mojih roditelja, takođe sa decom. Trećeg dana su dolazili moj drugovi iz škole, kao i deca iz ulice u kojoj smo tada stanovali, sa kojom sam se igrao.“ (m, 1967, Beograd)

Njegovi roditelji su zbog broja zvanica bili prinuđeni da organizuju „produženu“ proslavu rođendana, koncipiranu tako da joj je svakog dana (od tri dana koliko je ona ukupno trajala) prisustvovao po jedan krug zvanica formiran prema prirodi društvenog odnosa, odnosno društvene mreže koju su gradili sa slavljenikom i/ili njegovim roditeljima. U njihovom slučaju, razlog trodnevne proslave dečijeg rođendana nije bio prouzrokovan redukcijom stambenog prostora, već njihovom namerom da se precizno definiše i naglasi priroda njihovog društvenih odnosa sa zvanicama. U to vreme, ovakva praksa u Beogradu bila je vrlo rasprostranjena, pogotovo ukoliko su organizatori proslava uživali ugled u svojim radnim kolektivima.

Diskurs naših sagovornika o dečijim rođendanskim proslavama u Beogradu 70-ih i 80-ih godina 20. veka svedoči da su njima učvršćivani porodični odnosi posredstvom javne manifestacije ljubavi prema deci koja zbog redukcije njihovog broja „postaje društveno poželjan obrazac ponašanja“ (Malešević i Bratić 1983, 98). U isto vreme, njima se vršila homogenizacija srodničkih veza i odnosa, kao i kreiranje novih i/ili učvršćivanje postojećih prijateljskih i kolegijalnih odnosa. Povećani broj zvanica u funkciji je izgradnje kompleksne mreže društvenih odnosa. Sve zvanice koje su prisustvovalе proslavi dečijih rođendana bile su svesne da se od njih očekuje da slavljenika daruju rođendanskim poklonom. Od njih se takođe očekivalo da slavljenika i/ili njegove roditelje pozovu na svoje proslave ili rođendanske proslave svoje dece i da tom prilikom, poštujući princip ekonomskog reciprociteta, od njih budu darovani sličnim poklonom.

Sudeći prema rečima naših sagovornika, izbor jela i pića na rođendanskim proslavama dece 70-ih i 80-ih godina 20. veka postaje sve raznovrsniji, zahvaljujući porastu životnog standarda:

„Poslužnje je skoro svuda bilo isto. Glavno poslužnje bili su sendviči. Tek kasnije, kada smo skoro odrasli počela je da se služi pica. Bilo je i slatkiša. Naravno, torta na kraju. Pili smo negazirane sokove, uglavnom domaći sirup od višnje razblažen vodom. Bilo je i industrijskih sokova od jabuke i dunje. Pila se i Koka kola ili Pepsi Kola.“ (ž, 1966. Beograd)

„Kada pomislim na rođendan u svom detinjstvu, uvek imam istu asocijaciju. Sendviči sa šunkom, Vita sok i muzika sa gramofonskih ploča. Sendviči su bili oni sa narendanim kačkavaljem. Bilo je tu svega i svačega, torti i kolača. Ali, sendviči su mi simbol dečijeg rođendana, u to vreme.“ (m, 1967. Beograd)

„Poslužnje je u to vreme bilo svuda slično. Majke naprave sendviče. Namažu hleb buterom ili margarinom, preko ide šunka ili neka salama, a odozgo oba-

vezno naredani kačkavalj. Od slatkiša bila je obavezna torta. Pili smo sokove i jeli praline.” (m, 1969. Beograd)

Koncept „ideologije srećnog detinjstva“ – prvobitno zamišljen kao skup formi kreiranih od strane psihologa, pedagoga, intelektualaca i umetnika kojima se deci prenose sadržaji o njihovoj pripadnosti socijalističkom kolektivu i društveno poželjnim obrascima ponašanja, a sa ciljem da se stvore „ideološki opredeljeni građani“ (Erdei 2012, 82) – dobija nove, dopunske sadržaje nakon razvoja potrošačkog društva u Jugoslaviji. Zahvaljujući njima se deca, pored konzumirane ideoloških sadržaja, javljaju i kao potrošači predmeta, usluga i kulturnih formi, što dovodi do „komercijalizacije detinjstva“ (Erdei 2012, 82–83). Pored raznovrsnijeg izbora jela i pića, 70-e i 80-e godine slavljenicima donose sve dragocenije i sve različitije rođendanske poklone. Prilikom proslava jubilarnih rođendana (prvog, sedmog i osamnaestog), u tom periodu srodnici su slavljenike darivali nakitom ili značajnim novčanim sumama, dok su im ostale zvanice uručivale poklone po sopstvenom izboru. U oba slučaja, njihova vrednost bila je determinisana blizinom srodničke povezanosti slavljenika i darodavaca (Malešević i Bratić 1983, 91–92; Đorđević 2000, 37–48). Uočili smo da su među rođendanskim poklonima sve prisutnije dečije igračke koje u to vreme više nisu predstavljale deficitarnu robu kao što je to bio slučaj u vreme ranog socijalizma. Razvoj jugoslovenskih proizvodnih kapaciteta (fabrike „Mehanotehnika“ iz Izole i „Jugovinil“ iz okoline Splita) i širok asortiman igračaka iz uvoza u prodajnim objektima, učinili su robom dostupnom domaćim potrošačima, posebno u Beogradu. Igračke su kupovane i prilikom sve češćih poslovnih ili turističkih putovanja u inostranstvo, tako da one postaju sve prisutnije u svakodnevnom životu dece koja su odrastala u poslednjim decenijama prošlog veka. Deca su najčešće darovana igračkama prilikom proslave Nove godine i rođendana. Prema rečima jedne sagovornice:

„Za rođendan smo dobijali dosta igračaka. Posebno kada smo brat i ja bili manji, a rođeni smo 1966. i 1968. godine. Dobijali smo najluđe moguće igračke na baterije. Brat i ja smo imali toliko igračaka da smo ih držali u jednoj maloj prostoriji koja je bila namenjena odlaganju garderobe. Naši roditelji su imali puno prijatelja iz sveta arhitekture, dizajna i umetnosti. Oni su često putovali u inostranstvo. Odande su nam donosili dosta igračaka, a često su sa aerodroma dolazili pravo na rođendan. Kada smo prestali da se igramo sa njima, otac i mi smo ih odneli u bolnicu za Dečije i plućne bolesti na Avali. Dva ili tri puta smo ih nosili autom. Tu je bilo svega.“ (ž, 1966. Beograd)

„Ja sam dobijala dosta lutaka. Često su mi ih poklanjali za rođendan. Jednom prilikom, baš za rođendan, moj mlađi brat dobio je na poklon od naših roditelja *Elektropionir*. Sećaš li se? Proizvodila ga je fabrika Mehanotehnika iz Izole. Ono kada praviš razne konstrukcije od delova koji su u njemu, po šemi koja postoji u uputstvu. Dugo smo se igrali sa tim. To nam je bila omiljena igračka, jer smo njome razvijali maštu.” (ž, 1968, Beograd)

„Za rođendan smo dobijali mahom igračke. Dobijali smo ih i za Novu godinu, ali nikada to nisu bile toliko vredne i skupe igračke kao za rođendan. Moji su slavili i sve verske praznike, ali nikada nismo dobijali takve igračke kao za rođendan. Sećam se da sam jednom prilikom dobio električni voz, a često sam dobijao i one automobile koji su bili sa daljinskim upravljanjem. Imali su na daljinskom upravljaču volan pomoću koga si upravljao autom. Daljinski je bio na baterije i povezan kablom sa autom. Oni su bili skupi.“ (m, 1971, Beograd)

„Igračke su nam uglavnom poklanjali za rođendan. Brat i ja smo ih najviše dobijali od roditelja i rodbine. Tada smo od njih dobijali najbolje i najskuplje igračke. To su boli kaubojski pištolji, futrole, puške, šerifske značke. Sve su to uglavnom kupovali u Beogradu.“ (m, 1964, Beograd)

Narativi naših sagovornika potvrđuju da je u to vreme darovanje slavljениka od strane zvanica predstavljalo važan čin svake rođendanske proslave. Ova praksa može se tumačiti kao oblik ekonomske razmene među akterima rođendanskih proslava koja se odvija u formi darivanja slavljениka čime se učvršćuje i održava mreža njihovih društvenih odnosa (Staton-Smit 1989, 31). Blizina srodničke povezanosti određivala je ekonomsku vrednost poklona, a povećanje njihove vrednosti i sve veću raznovrsnost možemo objasniti kroz činjenicu da je potrošnja postala „jedno od glavnih obeležja ekonomske i kulturne legitimacije novonastale socijalističke srednje klase“ (Velimirović 2008, 19).

Na dečijim rođendanskim proslavama u Beogradu u to vreme slušanje muzike, posebno među decom školskog uzrata, postaje važan način zabave. U vezi sa tom praksom jedan od sagovornika navodi:

„Još dok smo bili u nižim razredima osnovne škole počeli smo na rođendanima da puštamo muziku sa gramofona, aktuelne radijske hitove u to vreme. U starijim razredima, to je bila najvažnija stvar. Ko bolje poznaje muziku, posebno britansku i američku, čija je kolekcija ploča veća i čiji je gramofon bolji.“ (m, 1967. Beograd)

„Na svim rođendanima na kojima sam bila u to vreme, obavezno se slušala muzika. Da li sa radija, kasetofona ili sa gramofona, nije važno. Uglavnom uvek je bilo muzike. To su bili hitovi u to vreme disko, pop, rok, domaće i strane. Na rođendanima smo obavezno igrali.“ (ž, 1970. Beograd)

Politički zaokret socijalističke Jugoslavije ka SAD od 50-tih godina 20. veka, pored političke, ekonomske, i vojne podrške, njeno društvo učinio je podložnim snažnom uticaju američke popularne kulture. Američka administracija upravo je oblasti obrazovanja i kulture prepoznala kao pogodnu sferu za širenje sopstvenog ideološkog uticaja a, zahvaljujući aktivnostima američkog kulturnog centra u Beogradu, američka štampa, filmovi i popularna muzika postali su dominantan faktor u kreiranju jugoslovenske popularne kulture (Dimitrijević 2016, 40).

Sve do kraja 80-tih godina prošlog veka, mesto proslave dečijih rođendana u Beogradu nije se menjalo. Oni su proslavljeni u domu slavljениka:

„Dečiji rođendani proslavljani su uglavnom kod kuće. Nije se slavilo nigde drugde. Neko je živeo u stanu, pa ga je u njemu proslavljao. Neko je imao kuću, pa je slavio u njoj. Za decu je uvek bilo lepše i zanimljivije kada se slavilo u kući sa dvorištem, jer su mogla da se igraju napolju. Svuda se slavilo slično: kod nas, kod drugova iz škole, kod rođaka. Kada je bilo hladnije vreme, odrasli su sedeli u dnevnoj sobi, a mi deca smo se igrali u našoj sobi.“ (Ž, 1966. Beograd)

„Moj rođendan pada u sred leta. Pošto smo živeli u kući i imali dvorište, mogao sam da pozovem sve drugare iz kraja. Bilo je dovoljno prostora da se smestimo u njemu. Kada bi smo završili sa posluženjem, mogli smo da se igramo do mile volje.“ (m, 1968. Beograd)

„U sećanju su mi ostali rođendani moga brata od tetke. Uvek su dolazili njihovi rođaci i prijatelji kod tetke i teče u stan. Stariji su pričali u dnevnoj sobi, a mi kinci igrali smo se u sobi moga brata.“ (m, 1969. Beograd)

Kraj 80-ih godina i poslednja decenija 20. veka, u Beogradu donose organizovanje proslave dečijih rođendana izvan kuće, što je i u današnje vreme uobičajena praksa (Krel i Đorđević Crnobrnja 2017, 66–67; Krel i Đorđević Crnobrnja 2018, 140–141). Još 70-ih i 80-ih godina počelo se sa obeležavanja rođendana u dečijim vrtićima i/ili školama, a tom prilikom slavljenik je slatkišima častio decu iz svog kolektiva. Međutim, to se ne može ni u organizacionom, ni u finansijskom smislu porediti sa proslavama koje su u najvećem broju slučajeva proslavljani u domu slavljenika, bilo da je reč o stanu ili kući, a veličina stambenog prostora slavljenika i/ili posedovanje dvorišta značajno su uticali na broj zvanica (Malešević i Bratić 1983, 92–93). Samo u izuzetnim slučajevima su proslavljani u restoranima ili kafićima koji su bili uobičajeno mesto za rođendanske proslave omladinaca. Ubrzo nakon otvaranja prvih ugostiteljskih objekata u Beogradu, na Slaviji i Terazijama, svetski poznati lanac brze hrane „McDonald’s“ krajem 80-ih godina prošlog veka ponudio je Beograđanima mogućnost proslava dečijih rođendana u njima. On je, pored korišćenja prostora koji koristi ova američka kompanija, podrazumevala organizaciju pratećeg zabavnog sadržaja gostiju, a slavljenik je od nje dobijao i rođendanski poklon. Roditelji koji su se opredelili za proslavu dečijih rođendana u „McDonald’s-u“ bili su u obavezi da plate hranu i piće koju su gosti u toku njenog trajanja konzumirali. Ovakav način proslave dečijih rođendana njenim organizatorima je u velikoj meri olakšavao trud oko njihove pripreme, pri čemu nisu morali da brinu o bezbednosti sopstvenog pokušaja ili o tome da će im gosti zaprljati dom (Krel i Đorđević Crnobrnja 2017, 66–67; Krel i Đorđević Crnobrnja 2018, 140–141). Pomenuti način proslave dečijih rođendana ubrzo je „postao stvar prestiža“ u glavnom gradu. Pored toga što je roditeljima (organizatorima rođendanske proslave) nudio odgovore na pitanja vezana za posluženje, smeštaj i način zabave gostiju, on je njenim učesnicima za vreme njenog trajanja stvarao osećaj ispunjenja „američkog sna“ (up. Krel i Đorđević Crnobrnja 2017, 66–67; Krel i Đorđević Crnobrnja 2018, 140–141).

Zaključak

Diskurs naših sagovornika o proslavi dečijih rođendana u Beogradu tokom 70-ih i 80-ih godina 20. veka potvrđuje da je proslava dečijih rođendana, zahvaljujući političkim, ekonomskim i kulturnim procesima koji su se odvijali u jugoslovenskom (i srpskom) socijalističkom društvu u drugoj polovini 20. veka – od perioda ranog socijalizma u kome je ona koncipirana kao zamena za religijske praznike vezane za rođenje i u kome je služila za homogenizaciju političkih istomišljenika (Malešević i Bratić 1983, 89–90) – evoluirala u složeniji vid društvene i kulturne prakse. Tokom čitavog perioda socijalizma, njen nosilac bila je porodica koja je proslavljanjem prvog dečijeg rođendana (prve godine od datuma njegovog rođenja) oglašavala rođenje novog člana i njegovo uvođenje u širu društvenu zajednicu. Usled postepenog razvoja potrošačkog društva, formiranja potrošačkih navika stanovništva, kreiranja životnih stilova karakterističnih za potrošačko društvo i nuklearizacije porodice (od 60-tih godina 20. veka), prilikom rođendanskih proslava sve veća pažnja se usmerava na razvoj različitih modaliteta kojima se vrši javna manifestacija ljubavi i pažnje prema slavljeniku (detetu) i demonstrira stepen ekonomske moći i/ili društvenog statusa njenih organizatora.

Analiza empirijskog materijala o proslavama dečijih rođendana u Beogradu u periodu socijalizma upućuje nas na zaključak da je reč o socijalnom i kulturnom fenomenu koji je usko povezan sa detinjstvom velikog broja dece koja su odrastala u socijalističkom jugoslovenskom (i srpskom) društvu. U pitanju je oblik društvene i kulturne prakse koji se transformisao usled promena kojima je bilo izloženo srpsko i jugoslovensko društvo od 50-tih godina. Njegova prvobitna namena bila je da svojim sadržajima decu usmerava da budu „ideološki opredeljeni građani“ (Erdei 2012, 82) i da postanu (i ostanu) čuvari tekovina socijalističkog društvenog poretka, a transformisana je formiranjem potrošačkog društva i jačanjem potrošačke kulture, tako da ovaj vid društvene i kulturne prakse, u kome sve više dominira konzumiranje predmeta, usluga i kulturnih formi, svojim sadržajima postaje saobrazan procesu „komercijalizacije detinjstva“ (Erdei 2012, 82–83). Proslave dečijih rođendana u Beogradu u periodu socijalizma imale su nekoliko različitih funkcija. One su služile kao supstitut religijskim običajima u vezi sa krštenjem i rođenjem dece pomoću kojih je vršena homogenizacija porodične i srodničke strukture. U rođendanskim proslavama s vremenom postaju dominantni oni sadržaji koji imaju zadatak da naglase ljubav roditelja prema detetu (slavljeniku), a uporedo sa transformacijom potrošačkog društva, one postaju instrument za kreiranje i učvršćivanje kompleksne mreže društvenih odnosa, kao i sredstvo pomoću kojeg se široj društvenoj zajednici upućuje poruka o stepenu ekonomske i društvene moći njenih organizatora.

Literatura

- Dimitrijević, Branislav. 2016. *Potrošeni socijalizam. Kultura, konzumerizam i društvena imaginacija u Jugoslaviji (1950–1974)*. Beograd: Edicija Reč.
- Duda, Igor. 2005. *U potrazi za blagostanjem. O povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih*. Zagreb: Srednja Europa.
- Duda, Igor. 2010. *Pronađeno blagostanje. Svakodnevni život i potrošačka kulutra u Hrvatskoj 1970-ih i 1980-ih*. Zagreb: Srednja Europa.
- Duda, Igor. 2013. „Djeca socijalističke domovine. Izgrađivanje pionirske tradicije u Hrvatskoj 1950-ih godina.“ U *Socijalizam na klupi. Jugoslavensko društvo očima nove postjugoslavenske humanistike*, uredile Lada Duraković i Andrea Matošević, 75–101. Pula (Pola), Zagreb: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Đorđević, Jadranka. 2000. „Običaji o rođenju i srodnički odnosi u Vranju“. U *Životni ciklus*, uredili Radost Ivanova, Valentina Vaseva, Evgenija Krasteva-Blagoeva, 37–48. Sofia: Etnografski institut sa muzejem.
- Đorđević, Jadranka. 2001. *Srodnički odnosi u Vranju*. Posebna izdanja knj. 45. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Erdei, Ildiko. 2012. *Čekajući Ikeu. Potrošačka kultura u postsocijalizmu i pre njega*. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Gašić, Ranka. 2005. *Beograd u hodu ka Evropi. Kulturni uticaji Britanije i Nemačke na beogradsku elitu 1918–1941*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Ilić, Marija. 2010. „Usmeni diskurs Srba iz Čipa u Mađarskoj: između kolektivnog i individualnog.“ Doktorska dis. Beograd: Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Ivanova, Radost, Ana Luleva i Račko Popov eds. 2003. „Socijalizam: Realnost i iluzija. Etnološki aspekti svakodnevne kulture“. U *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije*. Sofia: Etnografski institut sa muzejem – BAN.
- Krel, Aleksandar i Jadranka Đorđević Crnobrnja. 2017. „Proslava dečijih rođendana u Beogradu: nekada i sada (rezultati preliminarne istraživanja)“. U *Tradicija i savremenost vo Makedonija i Srbija*, uredila Katerina Petrovska-Kuzmanova, 61–71. Skopje: Institut za folklor „Marko Cepenkov“.
- Krel, Aleksandar and Jadranka Đorđević Crnobrnja. 2018. “The celebration of children’s birthdays in Belgrade and consumer society“. In *Prospects for anthropological research in South-East Europe*, edited by Marina Martynova, Ivana Bašić, 135–152. Moscow: N. N. Miklouho-Maklay Institute of Ethnology and Anthropology Russian Academy of Sciences, Belgrade: Institute of Ethnography Serbian Academy of Sciences and Arts.
- Lučić Teodosić, Ivana. 2002. *Od trokinga do tvista. Igranke u Beogradu 1944–1963*. Beograd: Srpski genealoški centar.
- Malešević, Miroslava i Dobrila Bratić. 1983. „O proslavljanju dečijih rođendana“. U *Glasnik Etnografskog instituta SANU XXXII*, uredila Desanka Nikolić, 87–99. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Marković, Predrag. 1996. *Beograd između Istoka i Zapada*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika.

- Timotijević, Miroslav. 2006. *Radanje moderne privatnosti*. Beograd: Clio.
- Staton-Smit, Brajan. 1989. *Igračke i kultura*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Velimirović, Danijela. 2008. *Aleksandar Joksimović, Moda i identitet*. Beograd: Utopija.
- Vučetić, Radina. 2012. *Koka-kola socijalizam. Amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina 20. veka*. Beograd: Službeni Glasnik.
- Zindhauzen, Holm. 2008. *Istorija Srbije od 19. do 21. veka*. Beograd: Clio.
- Zlatanović, Sanja. 2018. *Etnička identifikacija na posleratnom području: srpska zajednica jugoistočnog Kosova*. Posebna izdanja knj. 89. Beograd: Etnografski institut SANU.

Aleksandar Krel
Jadranka Đorđević Crnobrnja
The Institute of Ethnography SASA, Belgrade, Serbia

*Sandwiches with Ham and Cheese, Vita Juice and
Music from Gramophone Records:
Celebrations of Children's Birthdays in Belgrade
during The Period of Socialism*

The paper presents the results of our research on the social and cultural practices of celebrating children's birthdays in Belgrade, the capital of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. Children's birthday parties are examined as a social construct with functions which are developed and modified according to their social and cultural significance. The research on this cultural and social phenomenon is based on the analysis and interpretation of the narratives (empirical material) of our interlocutors. The chronological frame extends from 1945 until 1991, i.e. over the period of the socialist social system. Since the majority of our interlocutors spoke about the way birthday parties were celebrated in the 70s and the 80s, i.e. at the time of their childhood, the research is focused on that period of time. In Yugoslav and Serbian socialist society this was a social and cultural practice with multiple functions: it served as a substitute for the religious customs related to childbirth and the baptizing of children; it homogenized the family and kinship structure; it was a channel for exteriorizing parental affection towards the children; side by side with the transformation into the consumerist society it became the instrument for creating and consolidating the complex net of social relationships which informed the broader social environment about the level of financial and social power of the organizers.

Key words: children's birthday parties, socialism, consumerist society, Belgrade, Socialist Federal Republic of Yugoslavia

*Sandwichs au jambon et au gruyère râpé, jus de fruits « Vita »
et musique des disques vinyles:
célébrations des anniversaires d'enfants
à Belgrade au temps du socialisme*

Dans ce travail nous présentons les résultats d'une étude de la pratique sociale et culturelle de célébration des anniversaires d'enfants à Belgrade. Les anniversaires d'enfants sont considérés comme une construction sociale et culturelle dont les fonctions sont développées et modifiées en accord avec des significations sociales et culturelles. Notre étude de ce phénomène culturel et social s'appuie sur l'analyse et l'interprétation du récit de l'interlocuteur. Le cadre chronologique dans lequel nous considérons la pratique de la célébration des anniversaires d'enfants est la période de 1945 à 1991, autrement dit la période du régime socialiste. Étant donné que la plupart de nos interlocuteurs ont parlé de la manière dont étaient fêtés des anniversaires d'enfants dans les années soixante-dix et quatre-vingt du 20e siècle, c'est-à-dire au temps de leur enfance, la recherche est concentrée sur la période mentionnée. Il s'agit d'une pratique sociale et culturelle qui dans la société socialiste yougoslave et serbe avait une fonction plurielle: elle servait de substitut à des pratiques religieuses liées au baptême et à la naissance des enfants; une homogénéisation de la structure familiale et parentale se faisait par ce moyen; c'est à travers elle que se manifestait l'amour des parents envers les enfants; parallèlement à la transformation de la société de consommation, elle est devenue l'instrument à l'aide duquel s'est formé et renforcé un réseau complexe de rapports sociaux, qui permettait en outre d'adresser à un milieu social plus vaste le message sur la puissance économique et sociale de ses organisateurs.

Mots clés: anniversaires d'enfants, socialisme, société de consommation, Belgrade, République fédérative socialiste de Yougoslavie, République de Serbie

Primljeno / Received: 1.04.2021

Prihvaćeno / Accepted: 5.05.2021